

«senyes» per les quals es guien els pescadors és «Alacant *fora*», o sigui quan (damunt fondària de 40 braçes) veuen la ciutat ja no per damunt de terra sinó sense obstacles costers intermedis. Els pescadors de l'illa de Cabrera (1969) també distingien el que pasava *en terra* del que veien *fora* o *enfora*.

Pel que fa a la situació *fora* vila aquest és també un ús general, que tenim ja a l'Edat Mitjana, expressat tant en construcció prepositiva com en la quasi-adverbial: «si alcun confrare morrà *fora* la ciutat», en un reglament de confraries, de 1329 (*CoDoACA* xl, 68); i, d'altra banda, «lo Duc se més enmig de la pressa de tota la gent, e pres sis juristes, tres de cascuna part, e tragué-ls *fora* de la ciutat», JoMartorell (Ag. I, 119). Ús general en la llengua, però propi sobretot dels vilatans i ciutadans, els quals l'abreugen dient simplement *a fora*: «aqueixa jovenalla ara se'n va *a fora* ---», Noller (*Pap.*, 9), «los de casa varen dir-me: —Home, per què no surts *a fora* a donar-te vint-i-un plèr?», EmVilanova (*Plorant i R.*, 5); i que es troba tant a terra ferma com a les Illes, on ja ho trobem en un doc. palmès del S. XIV: «les carreres de la ciutat e de *fora*» (cita del còdex Llagostera, *AlcM*); en fi, d'aquí surt el substantivat modern *els afores* (infra) i el derivat *forada* [Noller] amb el sinònim compost mall. *foraportada*.

Ara bé aquestes dues bases semàntiques es trobaven juntes, sobretot a les nostres illes, on centres cabdals com Palma, Pollença, Sòller, Maó, Ciutadella, Eivissa, són alhora ciutats i edificades a la vista de la mar, i per tant no és estrany que sigui allà on *fora* i *enfora* han pres el sentit de 'lluny': eiv. *fora*, *en fora* «fuera, lejos», PzCabr.; un ex. de *fora* 'lluny' en PdAPenya (*Po. Pop.*) citaré s. v. *taconer*; d'*enfora* 'lluny', en escriptors menorquins i mallorquins (des de Tomàs Aguiló i Costa i Llobera), es poden veure exemples en *AlcM* (I, § 2), i no és gaire menys freqüent que s'usi en forma diminutiva: «és bastant *enforát*: hi arribareu?» m'avisaven a Banyalbufar (1964), «M.: Tenc dos fills --- en tenc un a dida, / de set mesos, a Mancor. T.: És *enforet*. M.: Call, que jo, / d'enyorança m'he emmagrida», Bart. Ferrà (*IdOr* I, 108). *Enforat* 'de mar endins' (*DFa.*). *Enforot* mall., men.

DERIV.: *Forà*, *-ana* [Llull; Ant. Canals], del ll. tardà FORANUS id. [c. a l'a. 500] 'extern, visible': «CANT DE MORT. --- Tots los volers - qu'en mi confusos eren / se mostren clar per lur obra *forana*: / ma carn se dol, - car sa natura-u mana, / perquè 'n la Mort - sos delits se perderen», Ausiàs (XCII, 3.22). En la lluita mallorquina que acaba en guerra civil, ja intuïda i amonestada per Turmeda (*Cobles de la Divisió*, qui sap si no estranyes a la seva emigració!); i *forans* són la gent de fora vila (cf. *Forenses y Ciudadanos*, el gran llibre de Quadrado): «per la gran divisió qui és entre los de la ciutat e los *forans*, és punt de perdicció», mall., a. 1451 (*BSAL* IX, 215). I, com pertot, foren els enemics de la nostra llengua els «tertijs gaudentes», que ho aprofitaren per anar-hi insinuant l'altra: «Pragmàtica en que se ordena y declara lo que los de la ciudad de Mallorca, y parte *forana* de aquel Reyno, han de guar-

dar en la administración --- y sobre otras cosas concernientes al regimiento y buen gobierno de aquel Reyno», Mallorca, 10-x-1600 (JMBover, *Bibl. Escr. Bal.* II, 668).

Es diu especialment dels grans portals exteriors d'edificis d'alguna importància, com ho serien els del Monestir de Canigó: «Lo Comte Tallafarro va com lovent, / volant per les altures del Pirineu / --- / de la porta *forana*, baixa a Castell, / se'n puja a Merialles i a Collet-Verd, / tot faldejant la serra de Tretzevents / ---», *Canigó* (v, 7); i ja documentat des del S. XV: «E los dits honorables consellers, e altres ciutadans, lo acompanyaren fins prop la porta *forana*», P. J. Comes (*Li. de Coses Asseny.*, 102); «baxà del matxo, l'afermà per la morralla a l'anella de ferro de la paret propera a la porta *forana* ---», *Bosch de la Tr.* (*Lena*, 19), «no sabia ahont eran les claus del pis ni la porta *forana*, y per tant no podia exir al carrer», Noller (*Croquis del N.*, 124). *L'obra forana* d'Ausiàs és la «façana» de l'home, el seu semblant.

Fins avui molt usual pertot, i en particular vivíssim en comarques insulars i pageses com aquella terra mallorquina: substantivat el cullo a Manacor: *una forána* ('pagesa' crec), *sə forána*; però també aplicat als edificis: «Can Feliu és una barriadeta de quatre cases *foránas*», Marratxí (1964); gens d'estrany doncs que allí *forania*, *foranies*, es digui referint-se als sementers més apartats d'una població: «vés-hi i li diràs es noms de *sas foranias* de Sa Vall», Ses Salines (1964). Però en Terra ferma se'ns fa trobadís fins als últims extrems de la llengua: a Vila-real m'anomenaven els (llocs) *foráns* del *kásko* (de la població), 1961; a Dénia el *Barranc Forà* és l'altre nom amb què coneixen el barranc del Garrillero (1963). I es prolonga fins als límits occidentals de l'idioma, i més enllà: en el Llibre Lucero de la vila de Benasc, un doc. de 1420 parla de la *treta forana* (p. 36); els nois d'Ayerbe, c. 1860, anomenaven Ramón y Cajal «el *forano*» volent dir 'el foraster' (*Rev. de Aragón*, 1902, 74).

En aranès és usual una variant *jurénu* per 'silvestre, salvatge': *lit jurénu* 'ànc de pas', *kunil jurénu*, *šibáx jurénu*, que ens intriga per la seva *é*, i que, tant per la *f*-conservada com per la *-o* final, semblaria manllevada del ribagorçà (¿mossàrab provinent de l'Ebre o el Matarranya?).

Ara bé en Ant. Canals el nostre mot apareix en la forma *forà*, *-ana* («com és clar a contemplar si mateix, no-l pot enganar neguna *forana* semblança o peregrina», *Arra de An.*, *NCl.*, 130.22, de nou *forans*, 148.2), però el mot hi apareixeria també en una variant *forenes* f. pl.: «com jo no pusque contemplar ni considerar, la bellesa de la mia care, quina és ne quina no, pus fàcilment mostre l'afeció de la mia amor en les coses *forenes* del món, que són vistes belles e merevelloses» (ib., 129, que no és err. tip., puix que ho recull el glossari explicant «exteriors»). Convindria trobar més testimonis d'aquesta variant, car té aparences de ser una forma mossàrab valenciana (amb imela aràbiga *â > e*), tal com ho són *rodeno*, *moreno* i alguna altra, que pogué estendre's fins a l'Ebre i des d'allí propa-